

Társadalmi fenntarthatóság Budapesten

Laki Ildikó

Összefoglalóban Budapest és térségének ezredfordulót követő területi-társadalmi helyzetéről kívánok rövid összefoglalást adni. A téma aktualitását az adja, hogy a rendszerváltás után húsz évvel Budapest és környéke, illetve agglomerációja területi szintű átalakulása döntő társadalmi változást is előidézett, a területi-társadalmi súlypontok áthelyeződtek, új (gazdasági, társadalmi) szereplők jelentek meg a különböző színtereken. Budapest mint Magyarország fővárosa a hazai települések, városok, nagyvárosok között meghatározó szereplő, ugyanakkor az európai városok, nagyvárosok közötti helyzete sem elhanyagolandó. Ez egyfelől a gazdasági, ipari és kulturális oldalt, másfelől az eltérő élettereket, a társadalom különböző csoportjainak és rétegeinek színhelyét, a multikulturális társadalmi közeget egyaránt magában foglalja. Ugyanakkor a nagyváros, jelen esetben Budapest involválja a nagyvárosi lét és az ebből eredő társadalmi-területi konfliktusok körét is, valamint a különböző társadalmi folyamatokat (szegregáció, filtráció stb.), amelyek a fentiekben leírtak ok-okozati tényezőiként vannak jelen.

LAKI ILDIKÓ kutató, MTA Szociológiai Kutatóintézet
(laki.ildiko@socio.mta.hu).

Laki Ildikó – Társadalmi fenntarthatóság Budapesten

Budapest és térségének adatai, számokban megmutatkozó változásai mögött területi folyamatok húzódnak meg, amelyek az ezredforduló környékén olykor megoldásra váró, további feladatokat is generáltak, generálnak. Ennek egyik szegmense a közigazgatásból eredő konfliktusok köre, amely tulajdonképpen már a politikai döntés pillanatában jelen lévő volt. A lehetséges konfliktusokat bővíti ma is a kerületek és a főváros összeférhetlensége mellett Budapest és a területi egységei, valamint az agglomeráció között meghúzódó problémák csoportja, ehhez kapcsolódik a fővárosból való nagyarányú kiköltözés, amely ugyan kedvezőbb életfeltételeket biztosított a környező településeken, azonban az intézményi, közlekedési, oktatási hálózat megoldatlansága miatt továbbra is teherként nehezedett Budapest intézményi hálózatára.

S végül Budapest esetében nem szabad figyelmen kívül hagyni a nagyvárosi társadalom sajátosságait, a heterogenitását, az együttélésből eredő konfliktusokat, társadalmi szabályszerűségektől, normáktól való eltérést. A társadalom, az intézmények, a helyi politika mind alakítói és formálói a város életterének, és gyakran ellentmondásos politikát folytatnak annak érdekében, hogy egy jól működő nagyvárosi társadalmat „hozzanak” létre.

BUDAPEST TÁRSADALMA A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN

„A város arculatát, »imágóját« nyilvánvalóan nem csupán vizuálisan érzékelhető jellegzetességei, városképi látványai határozzák meg. Idetartozik létesítményeinek állapota, a benne lakók társadalmi megoszlása, utcáinak mindennapi élete sok minden mással együtt. Nyilván nem lehet az egész városra egyaránt jellemző arculatról beszélni, hiszen az egyes városrészek, sőt utcák jellegzetes arculata lényegesen különböző lehet. Másként értékelik a várost az idelátogatók és a város különböző, más-más területén élő lakói. Ami Budapest arculatának sajátos, más nagyvárosoktól alapvetően megkülönböztető vonását illeti, ez mindegyiknél fekvése, a budai hegyek és a pesti síkság közt elkeskenyedő ívet alkotó Dunával, hídjainak szép ritmusával, partjainak évszázadok alatt kialakult nagyvárosias beépítésével...”¹

1980-tól 2005-ig a főváros népessége folyamatosan csökkent, nagyjából egyenlő mértékben a természetes fogyással, illetve a lakosság (elsősorban a szuburbanizációhoz kötődő) elvándorlásának okaként. Az ez-

redforduló vége felé azonban Budapest népessége úgy tűnik, mégiscsak lassú növekedésnek indult, melynek oka a természetes fogyás mértékének csökkenő tendenciája és az ország különböző megyéiből történő beköltözés. „A főváros vándorlási vesztesége az 1990-es években 110 ezer fő volt, míg Pest megye vándorlási nyeresége ugyanekkor 125 ezer fő, amely elsősorban a Budapestről az agglomerációs gyűrű településeire történő kiköltözésekből adódott.”²

... Budapest népessége úgy tűnik, mégiscsak lassú növekedésnek indult ...

1. táblázat: Budapest népessége (fő) 1980 és 2011 között

1980	1990	2001	2006	2011
2 059 226	2 016 681	1 759 209	1 698 106	1 733 685

Forrás: http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd001b.html

A főváros jelenlegi lakosainak száma 1 733 685 fő (KSH, 2011), az agglomerációban elhelyezkedő 81 településsel együtt pedig 2 524 697 főre tehető. Ez a funkcionális várostérség valójában európai léptékben is kiemelkedő, hiszen nemcsak városi súlypontként mutatkozik meg az európai térségben, hanem gazdasági és ipari szereplőként is jelen van.

Budapest helyzetét ugyanakkor jelentősen befolyásolja a közigazgatásából eredő problémák köre. Ez egyfelől magában foglalja Budapest és az agglomeráció kapcsolatát, másfelől a főváros és a kerületek között évek óta jelen lévő feszültséget. „A 23 kerület és a főváros azonos jogállású önkormányzata két önkormányzati szintet jelent. A szintek között nincs intézményes kapcsolat, széttagolt hatáskörök, városi közösségi vagyonelemek feldarabolása jellemzi a mai napig. A fővárosi és kerületi önkormányzati szint ugyanazon illetékességi területen gyakorol megosztott hatásköröket, s ebben az átláthatatlan közigazgatási rendszerben máig nem tudnak eligazodni sem a befektetők, sem pedig a fejlesztők.”³

Ez a helyzet azonban nem csak a kerületi és fővárosi politikát érinti, hanem a helyi lakosságra is hatást gyakorol, amely további konfliktusokat generál egyéni és egyéni, egyéni és csoportos szinten.

„Budapest városszerkezetileg – mely meghatározója a kerületek pozíciójának, gazdasági-társadalmi helyzetének – a Duna tengelyére szerve-

Laki Ildikó – Társadalmi fenntarthatóság Budapesten

ződött. A bal parti rész (a pesti oldal) sík terület, a dunai révtől sugarasan kiinduló országutak, illetve a nyomvonalukon kialakult sugárutak rendszerezik. A jobb parti rész – a budai oldal – domborzata tagolt, mely dombvidéken alakultak ki a főváros kiterjedt villanegyedei, kertvárosi zónája.”⁴ A várost meghatározó, szerkezetét befolyásoló tényezőként kell megemlíteni az 1950-ben végrehajtott Nagy-Budapest egyesítését, amely során a külső kerületek kapcsolódtak az akkori fővároshoz. A külső területek városszerkezeti jellegzetességei eltérőek voltak, amelyek a mai napig magukon hordozzák e múltból hozott sajátos jellemzőket (ipari külvárosok – IV. kerület, családi házas területek – XVI. kerület, vagy az egykori falvak – XXIII. kerület) annak ellenére, hogy a szocialista korszak városépítészete némileg átalakította a városképet.

A kerületek területi sajátosságaiban nem elhanyagolandó szempontot képez az ott élők társadalmi helyzete, társadalomban elfoglalt pozíciója. A rendszerváltás óta a kerületek helyi társadalma folyamatosan változik, elsősorban az életkeretek kialakításának megfelelő helyek megtalálásának következtében. Ilyen területnek tekinthető a 1990-es évek előtt ipari területként megismert IX., XIII. és XVIII. kerület, vagy a teljes gettósodástól részben megmentett VII. és VIII. kerület. A kerületi lakosok társadalmi-területi mobilitása mellett a környezet, a kerületek minősége, élhetősége további faktorként jelenik meg. Mindez befolyással van a fővárosi lakosság, az egyes kerületekben élők születéskor várható átlagos élettartamára. „A nők és férfiak várható élettartama közötti különbségek alapvetően biológiai, genetikai és életmódbeli tényezőkre vezethetők vissza. A nők halandósága valamennyi életkorban kedvezőbb a férfiakénál, 2009-ben Budapesten volt a legkisebb (6,8 év) és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a legnagyobb (9,0 év) a különbség a nők és férfiak születéskor várható átlagos élettartama között. A legmagasabb és legalacsonyabb várható élettartamértékek mind a nőknél, mind a férfiaknál ugyanazon kerületben található. Mindkét nem esetében a II., V. és a XII. kerület lakosai remélhetik a legmagasabb, a VIII., a X., a XX., valamint a XXIII. kerületben élők pedig a legalacsonyabb élettartamot születésükkor.

A szélső értéket képviselő II. és XXIII. kerület között a nőknél 6,4, a férfiaknál 8,2 év a különbség. A II. kerületi nők 82,2 évnyi születéskor várható élettartama megfelel az EU–27 2007. évi átlagának, a férfiak 77,2 éves élettartama pedig valamivel magasabb annál. Csak a II. kerületre jellemző, hogy az itt élő férfiak magasabb élettartamot remélhetnek szüle-

Polgári Szemle · 7. évfolyam 4. szám

tésükkor, mint a legalacsonyabb várható élettartamú kerületek női lakosai. A nemek közötti különbségek ugyancsak a legmagasabb várható élettartamú kerületek között a legkisebbek, így az V. kerületben élő nők átlagosan 4,3 évvel magasabb élettartamot remélhetnek, mint az itt élő férfi lakosok, a VII. kerületben viszont ez a többlet 7,5 év a nők javára.”⁵

2. táblázat: A kerületek lakosság számának változása 1990 és 2010 között

kerület/év lakónépeség	1990	2001	2006	2010
I.	34 778	25 914	24786	24 653
II.	102 758	92 520	88 036	88 043
III.	149 028	131 605	124 973	123 532
IV.	108 453	103 492	98 301	98 402
V.	43 937	28 948	27 174	27 081
VI.	59 477	41 791	42 038	42 686
VII.	82 864	64 137	62 159	64 377
VIII.	92 386	81 787	80 117	83 465
IX.	78 422	62 995	59 854	62 708
X.	96 843	80 852	77 904	80 357
XI.	174 509	144 441	136 503	139 892
XII.	76 495	61 763	56 768	55 980
XIII.	131 143	114 353	109 394	115 360
XIV.	143 501	116 462	116 894	121 721
XV.	95 593	85 232	81 496	80 030
XVI.	69 410	71 028	68 644	68 368
XVII.	72 317	79 989	77 599	78 442
XVIII.	97 700	96 353	93 236	93 652
XIX.	72 838	63 810	61 381	61 726
XX.	71 681	65 295	63 415	63 561
XXI.	90 197	80 982	76 557	76 625
XXII.	53 282	52 548	50 428	50 839
XXIII.	19 162	20 697	20 682	20 056
Összesen	2 016 774	1 777 921	1 698 106	1 721 556

Forrás: Budapest Statisztikai Évkönyve. KSH, Budapest, 2006.

http://portal.ksh.hu/portal/page?_pageid=37,133145&_dad=portal&_schema=PORTAL

Laki Ildikó – Társadalmi fenntarthatóság Budapesten

A kerületek lakónépességének számarányában 1990 és 2001 között látható jelentős csökkenés, a következő öt évben, majd ezt követően további népességfogyás látható, melynek részbeni magyarázata a buda-

... Az ingatlanok tulajdonviszonya és minősége kerületenként igen eltérő ...

pesti agglomerációba történő költözésben keresendő, részben pedig a kerületek közötti vándorlásban. Ha mindezt a társadalmi csoportok, státusok alapján vizsgáljuk, úgy elmondható, hogy a fővárosi népesség köréből nemcsak a

középosztálybeliek, hanem az alacsonyabb státusúak is kiköltöztek, nyilvánvalóan a jövedelmi viszonyuknak megfelelő településekre, városrészekbe (Gyál, Vecsés, Monor, Dabas, a belvárosból a külső kerületekbe).

A főváros kerületei között négy kerületnek (III., XI., XIII., XIV.) a lakosság száma 1990-től 100 ezer fő feletti, annak ellenére, hogy a 1990–2001-ig terjedő időszakban itt is csökkent a lakónépesség száma, két kertvárosi kerület esetében (XVI., XVII.) volt növekedés, majd ismét csökkenés. Egy kerületnél (XXI. kerület – Csepel) pedig kiemelten magas lakosság szám-csökkenés (1990 és 2001 között 9215 fővel csökkent a lakónépesség száma) tapasztalható, melynek magyarázata a nagymérvű ipari tevékenységre épülő foglalkoztatás megszűnése, ennek következtében a lakosság elköltözése, elvándorlása a környező településekre, kerületekbe.

A kerületek közötti területi-társadalmi különbséget alapvetően meghatározza a jövedelem, a foglalkozás, a lakás/ingatlan tulajdonviszonya, valamint az ott élők iskolai végzettsége. Az ingatlanok tulajdonviszonya és minősége kerületenként igen eltérő, a magasabb státusúak a kedvezőbb életkörülményeket választva elsősorban a budai, illetve a kertvárosi övezeteket, valamint az északi, észak-nyugati és nyugati agglomerációs településeket részesítik előnyben. Az alacsonyabb társadalmi státusúak körében a jövedelemnek megfelelő életkörülmények biztosítása a cél, ezért elsősorban Budapest belső kerületeinek bérlakásai, a külső kerületekben lévő családi házak, lakótelepi ingatlanok, továbbá a keleti és déli agglomerációs szektorokban található ingatlanok helyeződtek előtérbe. „Ugyanakkor az elővárosokba irányuló vándorlás a lakáspiac térszerkezetét is számottevően átformálta. Budapest területén a lakott lakások száma 1990 és 2001 között 791 ezerről 742 ezerre csökkent, az agglomerációs öv lakott lakásainak száma viszont jelentős mértékben (20%-kal) bővült.”⁶

Polgári Szemle · 7. évfolyam 4. szám

„A népesség életkor szerinti összetételét a '90-es években is az öregedési folyamat jellemezte: népességen belül a gyermekkorúak (0–14 évesek) aránya tovább csökkent, az időskorúaké (60–X éveseké) pedig nőtt. Budapesten a 15 évesnél fiatalabbak össznépességen belüli aránya 1990 és 2001 között 17,4%-ról 12,8%-ra mérséklődött, az 59 évesnél idősebbeké 21,6%-ról 23%-ra módosult. A felnőtt korú – 15–59 éves – népesség aránya a 80-as évtizedben tapasztalt kismértékű csökkenéssel szemben ezúttal emelkedett, ezen belül a fiatalabb (15–39 éves) és az idősebb (40–59 éves) felnőtt korúak hányada is nőtt. Ez a növekedés összességében 2001 óta folytatódott, de a gyermekvállalás aránya tovább csökkent.”⁷⁷

A korcsoportokat vizsgálva elmondható, hogy Budapesten az ezredforduló küszöbén (2001) a lakónépesség 12,88%-a a 0–14, 69,32%-a a 15–64 és 17,80%-a a 65–X éves korosztályba tartozott. Ez a számarány nem mutat jelentős változást 10 évvel később, 2011-ben sem (12,86% 0–14 éves, 68,52% 15–64 és 18,62% 65–X éves korosztályba tartozik).

„Budapesten a 15 évesnél fiatalabbak a legnagyobb arányban főként néhány észak-budai és dél-pesti területen élnek. Arányuk a 14,5 százalékot is meghaladta (budapesti átlag 12,4 százalék), a II., a X., a XVII., a XVIII., a XIX., a XX., a XXIII. és a XXII. kerületekben. A gyermekkorú népesség aránya a városmagot alkotó egyes kerületekben volt a legalacsonyabb. Az időskorúak népességen belüli arányát tekintve rendkívüli nagyok a különbségek a város egyes részei között. Néhány választókerületben kiugróan magas az időskorú népesség aránya, 30 százalék felett van (budapesti átlag 24,7 százalék) az I., II. kerületekben, az V., XIII. kerületekben, a XI., XII. és a XIV. kerületekben.”⁷⁸

Talán örömteli már az tény is, hogy az 1990-es évek után némi lakosság-szám-növekedést tapasztalhatunk a főváros kerületeinek lakosság-számában.

3. táblázat: Budapest lakónépessége korcsoportos megoszlásban (2001, 2006, 2011)

Életkor (év)/népességszám	2001	2006	2011
0–14	226 546	210 797	222 948
15–64	1 219 448	1 179 267	1 188 004
65–X	313 215	308 042	322 733
Évenkénti összes	1 759 209	1 698 066	1 733 685

Forrás: http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd004b.html

Laki Ildikó – Társadalmi fenntarthatóság Budapesten

A kérdés azonban az, hogy valójában a város képes-e eltartani a lakóit, megfelelő, minőségi életteret biztosítani a számukra. Erre vonatkozóan kiváló kezdeményezések, rehabilitációs programok indultak el Budapesten az 1990-es évek végétől, amelyekben a területi rehabilitáció mellett a társadalmi szintű kezdeményezések is alapvetően támogatandó területek minősülnek.

TERÜLETI KEZDEMÉNYEZÉSEK
A TÁRSADALOM MEGTARTÁSA CÉLJÁBÓL

A Fővárosi Közgyűlés 2003-ban fogadta el a Budapest Középtávú Fejlesztési Programját, a Podmaniczky-programot, amely Budapest különböző területeinek és társadalmának fejlesztését foglalja magába. A program 2005–2013-ig terjedő időszakra, közel 10 évre határozza meg a Budapesttel kapcsolatos fejlesztéseket, programokat. „A koncepció távlatában a város kiemelt figyelmet fordít a városfejlesztés azon tényezőire, amelyekkel lassítható a lakosság szám további csökkenése, mérsékelhető a szuburbanizáció üteme. Közvetett eszközökkel (területátsorolások, infrastruktúra kiépítése) javítja a városon belüli lakásépítés feltételeit, a minőségi lakáskínálat lehetőségeit. A sűrű beépítésű belső városrészekben és a nagy lakótelepeken elsősorban a közterületek színvonalának és a tömegközlekedés feltételeinek javításával megteremti az alapokat a jobb lakhatási viszonyok kialakulásához és ezzel az elköltözési szándékok mérséklődéséhez.”⁹

A főváros kerületi kezdeményezései között mindenekelőtt a Corvin Sétány Programot kell kiemelni, amely 1997-ben született a Józsefvárosi Önkormányzat stratégiájában, azzal a céllal, hogy a VIII. kerület „súlyos problémával terhelt, halmozottan hátrányos helyzetben lévő területe közül a Nagykörút és a Szigony utca közötti terület fejlesztésére próbáljon befektetői tőkét megnyerni”.¹⁰ A program megvalósításának ideje 2003. október 1. és 2013. február 1. közötti időszak, azaz a mai napig tartó szakmai rehabilitációs kezdeményezés. „A projekt kezdetén a Fővárosi és Józsefvárosi Önkormányzat a kerület hosszú távú fejlesztési koncepciójának megfelelően, a középső-józsefvárosi városrehabilitáció megvalósítását a közösségi és magánforrások bevonásával, PPP-(Public-Private Partnership) projekt keretei között határozta meg. A rehabilitációs beavatkozás konkrét területe a József körút, Práter utca, Szigony ut-

ca, Üllői út által határolt terület. A projekt alapvetően két fő részből áll: közösségi/közösség által támogatott és szervezett programok és befektetők által végrehajtott projektek.”

2004-ben ugyanakkor elkészült Józsefváros „15 éves kerületfejlesztési stratégiája”, mely javaslatot tett a kerület 11 önálló arculattal rendelkező területi egységre – ún. negyedekre – történő felosztására. „Józsefváros két legsúlyosabb társadalmi és környezeti problémákkal küzdő területe a Magdolna- és az Orczy-negyed. A Magdolna-negyed a Józsefvárosban, Nagyfuvaros utca–Népszínház utca–Fiumei út–Baross utca–Koszorú utca–Mátyás tér által határolt terület. A Magdolna-negyed Józsefváros és talán Budapest egyik legnagyobb kiterjedésű területe, ahol a leromlott fizikai környezet, társadalmi-gazdasági elmaradottság, hátrányos helyzetű családok magas koncentrációja egzakt módon is kimutatható. A területen magas a hátrányos helyzetű családok koncentrációja és a roma népesség aránya is. A társadalmi problémákat jelzi, hogy a kerületben itt a legmagasabb a munkanélküliség, és az iskolázottságot tekintve is itt a legnagyobb a lemaradás. A városrész gazdasági potenciálját, foglalkoztatási helyzetét tekintve az egyik legrosszabb terület Józsefvárosban. A fizikai környezet folyamatos romlása és az évek óta tartó lefelé mozgó társadalmi spirál következtében a városrész egyre jobban leszakad a kerület többi részétől.”¹¹

Természetesen e két program mellett számos más társadalmi-területi rehabilitációs program is született a főváros egyes egységeinek megteremtésére. Az Integrált Városfejlesztési Stratégiák (fővárosi és kerületi dokumentumok), a különböző kerületi fejlesztési koncepciók, szakmai vitaanyagok mind a várost, illetve annak élettereit kívánja kedvezőbbé tenni a fővárosi lakosok, az agglomerációban élők és az idelátogatók számára.

Budapest városának egyik legmegoldatlanabb problémáját mégis – a már korábban említett – közigazgatásból eredő konfliktusa okozza. A kettős közigazgatás nem kedvez a főváros egységes működésének, hiszen a feladatok megosztása nem minden esetben megfogalmazott (egészségügyi, oktatási, kulturális szereplők), a különféle szabályozások egyenlőtlen megosztást mutatnak, a tulajdonviszonyok nem rendezettek (épületek, intézmények kettős tulajdonviszonya). További sarkalatos pont a közigazgatás elaprózott feladatainak köre, mely ugyan az elmúlt időszakban a figyelem középpontjába került, és a közigazgatás hatéko-

Laki Ildikó – Társadalmi fenntarthatóság Budapesten

nyabbá tételének folyamata is megindult, ellenben a főváros mindeddig ezzel a helyzettel nem foglalkozott.

Bár 2011 júliusában huszonhárom kerület összefogásával megalakult a Budapesti Önkormányzatok Szövetsége (BÖSZ), amelynek célja „az egymás közötti hatékony együttműködés elősegítése, a közös gondolkodás” a városszerte jellemző problémák megoldása érdekében, valamint a „budapesti és kerületi érdekek hatékony érvényesítése a mindenkori kormányzat felé”.¹² A Fővárosi Önkormányzat azonban e szövetségbe sem kívánt belépni, szakmai együttműködést kialakítani. A közigazgatás problémáinak területi aspektusai minden esetben a társadalomra is kihatással vannak, megoldandó kérdéseket, feladatokat gördítenek közvetve vagy közvetlenül a helyi lakosságra.

JELEN, MÚLT, JÖVŐ

A jelen összefoglalás rövid kitekintés kívánt lenni Budapest fővárosának társadalmi helyzetére, lakosságszámának alakulására, illetve a társadalommal összefüggő problémák körére. Budapest az ország fővárosaként, gazdasági és igazgatási motorjaként helyi társadalmában is kedvezőbb képet mutat az országos átlagnál, az ország régióinál. A lakosságszám 1980-as (1980/2 016 774 fő) évekbeli emelkedő tendenciáját követően erőteljes lakosságszámcsökkenés látható (2001/1 791 098 fő). Ennek legfőbb oka az agglomerációba, a környező településekre való költözés az élhetőbb lakóhely megtalálása érdekében. Ugyanakkor a kiköltözők továbbra is a főváros különböző intézményeit, szolgáltatásait veszik igénybe, ezáltal további terhet rónak a főváros különböző szintjére, intézményi hálózatára. Az agglomerációban, a környező településeken csak igen csekély számban megoldott mindezen intézmények, ellátórendszerek csoportja.

Budapest nagyvárosi jellegéből adódóan élesen látható a kerületek közötti különbség is. Ez egyfelől a gazdasági, fejlettségi, területi, másfelől a társadalmi szinten érhető tetten. A területi szintű elkülönülés esetében Park és Burgess¹³ elméletét alapul véve elmondható, hogy Budapest esetében öt területi egység elkülönülése valósul meg. Ennek megfelelően a központi, üzleti övezet (V., VI., VII., VIII. és a IX. kerület egy bizonyos része), az átmeneti övezet (III, XI., XIII., XIV. kerületek), ipari munkások lakóövezete (IV., IX., X., XV., XIX., XX. kerületek), a kö-

zéposztály (ma leginkább a felsőosztály) lakóövezete (I., II., XII. kerületek), ingázók övezete/ma a külső kerületek, illetve az ipari övezet (III. egy bizonyos része, a XVI., XVII., XVIII., XXI., XXII., XXIII. kerületek) szintje. Természetesen a Park és Burgess elméletében alkotott koncentrikus körök a 21. században némileg módosultak, azonban a kerületek közötti különbségtételben a tartalmi elemeket tetten érhetjük, a különböző területi-társadalmi folyamatokra részbeni vagy egészenbeni válaszokat kaphatunk. Ennek értelmében elmondható, hogy Budapest esetében a kerületek közötti különbség társadalmi, gazdasági, területi szinten mutatkozik meg. Ennek egyik előzménye, hogy a rendszerváltást követően nagyarányúvá vált a kerületek közötti vándorlás. A volt ipari területekről a helyi társadalom egy része – megélhetése következtében – egyfelől elvándorolt a környező településekre, másfelől felerősödött a más kerületekbe történő vándorlás, a belváros gazdasági övezetté alakulása, a külső kerületek családi házas övezeteinek belterjessé válása. Látványos változás a belvárosban (VI., VIII. és IX. kerület) tapasztalható, a fiatal értelmiségi családok, egyedülállók különböző rehabilitált területekre történő visszaköltözésével, beköltözésével. Ez magával hozta a magasabb státusú csoportok megjelenését, a közösségi életkörülmények javulását, illetve a kerület társadalmi megítélésének átalakulását.

A főváros lakosságsszámárányának változása, minőségi átalakulása mellett kiemelt problémaként jelentkezik az idős korosztály számárányának növekedése, az elöregedő társadalom jelensége, hasonlóan a szegregálódó csoportok (romák, hajléktalanok) megjelenéséhez, amely minél előbbi területi-társadalmi beavatkozást igényel a fővárostól, illetve kerületeitől. A társadalmi fenntarthatóság a lélekszám emelkedése mellett a lakosság minőségi életterének megvalósítását, a megfelelő lakó- és életkörülmények kialakítását foglalja magában. Az idős korosztály esetében mindez a bérházak, lakóházak tulajdonviszonyát, valamint a lakások minőségének, élhetőségének problémáját jelenti, a romák esetében a külső kerületek, lerobbant épületek, rossz egészségügyi állapot, valamint a generációs munkanélküliség, a bűnözés érzékelteti a főváros részéről a megoldandó kérdések körét. A hajléktalanok esetében ennél azonban

... a rendszerváltást követően nagyarányúvá vált a kerületek közötti vándorlás.

Laki Ildikó – Társadalmi fenntarthatóság Budapesten

sokkal bonyolultabb problémáról van szó, hiszen alapvetően a társadalomba való visszavezetés megvalósítását, a munka világának újradefiniálását és az életkörülmények megteremtését kell célul tűzni. A főváros és kerületeinek együttműködését lényegesen befolyásolja az 1990 óta „működő” kettős közigazgatási rendszer, amely inkább akadályozó, mint előmozdító erő a társadalmi, területi, illetve szakmai szinten. Problémageneráló egyfelől a feladatok megosztása, másfelől a társadalom hathatós együttműködése területén. Ez is megoldásra váró feladat a jövőben.

S végezetül Jókai Mór 1893-ban írott könyvéből¹⁴ idézve arról, milyen volt Budapest több mint 100 évvel ezelőtt. „Minden hazafiúi dicsekedés, minden ábrándozó önbecsülés nélkül elmondhatjuk, hogy Budapest a jelenben Magyarországnak valóságos fővárosa, mely egyfelől rohamos növekedésével hatalmas vonzerőt gyakorol az egész országra, míg másfelől a nemzeti, közművelődési, kereskedelmi, közlekedési gócpontot képezi, melyből az egyesült törekvés az egész országra szétárad...”

JEGYZETEK

- ¹ Preisich Gábor: *Budapest városépítésének története 1945–1990*. Tanulmányok. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1998, 271. o.
- ² *Demográfiai portré 2009. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, Budapest.
Letöltés: www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/portre/honlap_teljes.pdf
- ³ Juharos Róbert: *Várospolitikai alapvetések*. In: *Hogyan épüljön Budapest?* Oktogon Könyvek 6., szerk. Juharos Róbert, Budapest, 2005.
- ⁴ Beluszky Pál: *Magyarország településföldrajza*. Általános rész. Dialóg Campus Könyvkiadó, Budapest–Pécs, 2003.
- ⁵ *A születéskor várható élettartam területi különbségei*. Statisztikai Tükör, IV./115., KSH, Budapest. Letöltés: <http://mindenamicsalad.gov.hu/menu/tajekoztatok>
- ⁶ Kovács Zoltán: *A városrehabilitáció eredményei és korlátai Budapesten*. OTKA T 042807 sz. pályázat keretében készített tanulmány, 2005.
Letöltés: www.varosrehabilitacio.net/Product_2.html
- ⁷ Lakatos Miklós: *Budapest társadalmi-gazdasági jellemzői*. Készült a HEFOP-2.2.1-06/1.-2007-05-0003/4.0 EMIR azonosítószámú projekt keretében, a Fővárosi TEGYESZ megbízásából, a Corcovado Bt.-vel kötött szerződés alapján, 2008. www.tegyesz.hu
- ⁸ Lakatos Miklós: *Budapest társadalmi-gazdasági jellemzői* című dokumentuma alapján.
- ⁹ Podmaniczky-program. Budapest Középtávú Fejlesztési Programja 2005–2013. Letöltés: www.steiner.hu/doc/podmaniczkyprg.pdf

Polgári Szemle · 7. évfolyam 4. szám

¹⁰ A Corvin Sétány Program... a kezdetek. Letöltés: www.rev8.hu/project.php?id=20

¹¹ Magdolna-negyed program. Letöltés: www.rev8.hu/project.php?id=33

¹² www.demokrata.hu/cikk/megalakult_a_budapesti_onkormanyzatok_szovetsege/

¹³ Robert E. Park–Ernest W. Burgess: *The City*. University of Chicago Press, Chicago, 1925.

¹⁴ Jókai Mór (1893): *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képekben*. 9. kötet. In: Csapó Katalin és Karner Katalin: *Budapest az egyesítéstől az 1930-as évekig*. Változó Világ 25., Útmutató Kiadó, Budapest, 1999.

TOVÁBBI FELHASZNÁLT IRODALOM

Budapesti Agglomeráció Területfejlesztési Konceptiója és Stratégiai Programja.

www.baft.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=60&Itemid=79

http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd001b.html

Enyedi György–Horváth Gyula: *Táj, település, régió*. Magyar Tudománytár sorozat,

2. kötet, MTA Társadalomkutató Központ-Kossuth Kiadó, Budapest, 2002.